

Silović. str. 16—17. O vlogi B. Kidriča pri ustanovitvi Društva govore tudi izjave in spomini J. Vidmarja, T. Fajfarja, A. Beblerja. — 11. Josip Vidmar: Srečanje z zgodovino, Ljubljana 1963, str. 13. — 12. Hrvatska straža 18. VII. 1940. — 13. Arhiv inštituta za izučavanje radničkog pokreta Jugoslavije, F. Gestapo. Poročilo z dne 30. VII. 1940 na Auswärtige Amt Berlin. Iz poročil nemškega poslaništva v Beogradu je razvidno, da so bila ustanovljena Društva prijateljev Sovjetske zveze v Zagrebu (poročilo 12. VIII. 1940), Beogradu pod vodstvom dr. Ivana Ribarja (poročilo z dne 28. VIII. 1940), v Sarajevu (poročilo z dne 25. X. 1940) in v Splitu (poročilo 28. X. 1940). Povsod so zbrali v društvene odbore ugledne politične, znanstvene in kulturne osebnosti. — 14. Jutro 24. VII. 1940, Večernik 25. VII. 1940. — 15. Gre za mestne nagrade Ljubljane, ki so bile 8. februarja 1940 podeljene Prežihovemu Vorancu in Igu Grudnu, zaradi česar je bila žirija, v kateri sta bila poleg zastopnikov mestne občine Josip Vidmar in Božidar Borko v klerikalnem časopisu močno napadena. Glej o tem Slovenski dom 9. II. 1940 in Sodobnost 1940, str. 136—138. — 16. Slovenski dom 26. VII. 1940. Glej tudi Slovenec 25. VII. 1940. — 17. Na sestanku v Laškem so sodelovali Martin Kores in Karel Reberšek iz Maribora, Martin Hočevar in Jože Jurač iz Celja, Janez Pangeršič iz Polja, Tone Marinček in Tone Toman iz Ljubljane, Lojze Lešnik in Lojze Diaci iz Laškega, Jože Tomažič iz Kranja, Mavricij Borec iz Duplice, Stane Kovač in Tone Fajfar iz Ljubljane, in morda še kdo drug iz JSZ. Spomini Toneta Fajfarja in izjava Staneta Kovača. — 18. Tone Fajfar: Odločitev, Lj. 1966, str. 23. — 19. Isto. — 20. Obravnava Josipa Rusa na znanstvenem posvetovanju o OF, Prispjevki, 1966, str. 269—276. — 21. Glej op. 19. Izjava A. Beblerja. — 22. Arhiv IRPJ F. Gestapo. Der Bezirkshauptmann dr. Zobec c. h. An alle Gendarmerieposten, Cilli 3. 8. 1940. — 23. AS, F. Višje državno pravdninstvo, fasc. 46, KS 2109/40. — 24. Izjava dr. Helija Modica. Glej tudi Miha Marinko: Spomini, Ljub-

ljana, 1971, str. 238—239. — 25. Glej op. 13. — 26. AS, F. banska uprava. Poročilo II. oddelka banke uprave ministrstvu za notranje zadeve za leto 1940. — 27. Glej op. 11, Josip Vidmar: Socializem edinstvena možnost. Delo 10. maja 1975, priloga, stran 7. — 28. Spomenica je bila po vojni objavljena v Ljudski pravici, izvornik pa se je izgubil. Faksimile ponatisa iz Ljudske pravice je objavljen v Zborniku fotografskih dokumentov o boju KPS, I. del, 2. knjiga, str. 458. — 29. Glej op. 11. — 30. Fajfar navaja v spominih, da so izdajali tudi glasilo društva, katerega urednik je bil Boris Zihlerl, vendar so vse številke sproti zaplenili, B. Zihlerl pa se tega ne spominja. — 31. Glej op. 27. — 32. Glej op. 13. — 33. Domoljub 21. VIII. 1940 »Prijatelji Rusije«. — 34. Slovenec 16. IX. 1940. — 35. Slovenec, 20. IX. 1940. — 36. Revija Katoliške akcije januarja 1940, str. 539. — 37. Revija Katoliške akcije 1941, št. 1, str. 86. — 38. AS, F. Državno pravdninstvo fasc. 43. — 39. Obravnava Toneta Fajfarja na znanstvenem posvetovanju o oktobrski revoluciji, Prispjevki 1967, str. 445. — 40. France Skerl: Politični tokovi v OF v prvem letu njegovega razvoja, Zgodovinski časopis, 1951, str. 7 do 82. — 41. Ivan Kreft: Politični tokovi v OF. Naša sodobnost 1953, št. 4, str. 357—367. — 42. Obravnava Borisa Zihlerla na znanstvenem posvetovanju o oktobrski revoluciji, Prispjevki, 1967, str. 466. — 43. Dejanje 1940, št. 3, str. 117. — 44. Dejanje december 1940, št. 10. — 45. Slovenija 21. I. 1941. — 46. Revija Katoliška akcija 1941, št. 1. — 47. Domoljub 12. II. 1941. — 48. Revija Katoliška akcija 1941, št. 1. — 49. Slovenski dom 22. II. 1941. — 50. Dejanje, december 1940, št. 10. — 51. Slovenec 7. VIII. 1940. — 52. E. Kocbek: Razumnik pred odločitvijo. Dejanje 1941/IV, št. 2. — 53. Obravnava Josipa Rusa na znanstvenem posvetovanju o OF, Prispjevki, 1966, str. 269—276. — 54. Boris Kidrič: Kratek obris Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji. Prispjevki, 1960, št. 1, str. 11.

PIRANSKA POPOTOVANJA V 15. STOLETJU

FERDO GESTRIN

Romanja v tako imenovane svete kraje v Palestini, posebno na Kristusov grob, in nato k posameznim cerkvam z znanimi patrociniji in bogatimi relikvijami so že zgodaj v srednjem veku postala sestavni del vsakdanjega življenja, ki ga je obvladala religija in cerkev. Okoli leta 1000 so zlasti narasla romanja v Jeruzalem in druge, s krščanstvom povezane kraje v Palestini. V 11. in 12. stoletju so se romanja v zahodni Evropi v zvezi

s klinijevskim reformnim gibanjem, z dvigom cerkve in papeža, s poglobitvijo verskega življenja in mistike, z novimi cerkvenimi redovi, a tudi s splošnim gospodarskim in družbenim razvojem še močneje uveljavljala. Križarske vojske so dale temu pojavu še nove spodbude.¹ V poznem srednjem veku so dobila romanja še nove motivne elemente, med drugim povezane tudi s spremembami mišljenja znotraj cerkve in krščanskega na-

uka. Zlasti je bilo to povezano z nazorom o vicah, o odpustkih in o Mariji kot božji priprošnjici.²

Vsaj, že proti koncu visokega srednjega veka so romanja zajela tudi slovenske dežele in so se romarji iz njih poslej usmerjali ne samo proti Italiji in zlasti Rimu, marveč tudi v druge romarske kraje. V poznem srednjem veku vsekakor tudi v Jeruzalem, Santiago de Compostella (Kompostela), v Aachen in Köln (Kelmorajn).³ Še v večji meri velja rečeno za mesta ob obali slovenske Istre; izjema v tej trditvi so verjetno obrenski romarski kraji. Tako vsaj kažejo podatki za romanja v Piranu, predvsem iz poznega srednjega veka s težiščem na 15. stoletju, ki jih bo obravnavala ta razprava.⁴

Po doslej znanih virih so v poznem srednjem veku iz Pirana romali v naslednje romarske kraje: Rim,⁵ Assisi,⁶ Loreto,⁷ na Reko,⁸ v Santiago de Compostella v Galiciji na Pirenejskem polotoku,⁹ Recanati,¹⁰ Padovo,¹¹ Staro goro pri Čedadu v Furlaniji,¹² Jeruzalem,¹³ Bari,^{13a} Gubbio,¹⁴ Oglej,¹⁵ Ljubljano,¹⁶ k cerkvi sv. Kozme in Damijana pri Muljavi (?)¹⁷ in na Dunaj.¹⁸

Relativno večino so pri tem imela romanja v Rim k cerkvam apostolov Petra in Pavla, sv. Janeza in k drugim bazilikam.¹⁹ S tem romanjem v Rim so slovenski in hrvaški romarji že pred letom 1441 imeli v mestu svojo bratovščino. Leta 1441 je bratovščino vodil duhovnik-puščavnik Hieronim iz Ptuj (Jeronimus de Petovia pauper heremita).²⁰ Leta 1453 pa je papež Nikolaj V. v posebni buli dovolil slovenskim in hrvaškim romarjem, da so v Rimu ustanovili svoje gostišče sv. Hieronima in prekrstili cerkev sv. Marine v cerkev sv. Hieronima.²¹ Absolutno večino pa so imeli v Piranu romanja v kraje z znanimi Marijinimi cerkvami: v Assisi, kamor so v obravnavanem času šla le štiri romanja k cerkvi sv. Frančiška, v Loreto, Recanati, na Reko in na Staro goro pri Čedadu. Nekaj več romanj je pritegnila še cerkev sv. Jakoba v Komposteli, sicer pa so drugi zgoraj omenjeni romarski kraji zastopani pri romarjih iz Pirana le s po nekaj oziroma s posameznimi romanji.

Podatki, ki z njimi razpolagamo, dajo združeni v tabelo naslednjo podobo:

Izbor krajev za romanja piranskih meščanov in prebivalcev je deloma povsem razumljiv, saj je zajel vrsto znanih romarskih krajev tistega časa (Rim, Jeruzalem, Bari, Kompostela). Deloma pa ga je treba vezati na trenutno posebno čaščenje, na etnično oziroma pokrajinsko pripadnost in druge vzroke, kar velja za romanja v Loreto, Recanati,

Kraj romanja	14. stoletje	15. stoletje		Skupaj
		prva polovica	druga polovica	
Rim	3	13	46	62
Assisi	—	1	56	57
Loreto	—	—	35	35
Reka	—	2	7	9
Kompostela	1	6	2	9
Recanati	—	—	8	8
Padova	—	—	3	3
Stara Gora	—	1	2	3
Jeruzalem	—	1	1	2
Bari	—	1	—	1
Gubbio	1	—	—	1
Ljubljana	—	—	1	1
Dunaj	—	—	—	—
(Viena)	—	—	1	1
Oglej	—	—	1	1
Sv. Kozma in Damijan	—	—	1	1
Skupaj	5	25	164	194

Assisi, Staro goro, Reko, Ljubljano, k cerkvi sv. Kozme in Damijana ter na Dunaj. Romanja v piransko kopno zaledje so bila v veliki meri pogojena z gospodarskimi in etničnimi povezavami slovenskega ozemlja s Piranom. Romanja na Reko, Loreto, in druge kraje Marijinih romarskih cerkva so bili na eni strani tesno vezani na legendo o prenosu Marijine podobe iz Trsata nad Reko v Loreto, še bolj pa v zvezi z njenim kultom kot priprošnjice pri bogu pri odpušcanju grehov in trpljenja v vicah. Zato niso romali samo v zgoraj imenovana kraja, marveč tudi v Recanati, kjer so zgradili zvest posnetek »sve-te hiše« iz Loreta. Zato so masovno romali v Assisi k cerkvi Marije Angelske (Sancta Maria de Angelis) in ne k sv. Frančišku. Zato je romanje k tem cerkvam v drugi polovici 15. stoletja tako zelo naraslo, kar je bilo v skladu s splošnim širjenjem mita o vicah, z mišljenjem o »lepi« smrti in odpustkih. Seveda so romanja iz Pirana v italijanske romarske kraje pogojevale tudi gospodarske in kulturne medsebojne povezave.

Na romanje so hodili ali posamezniki sami²² ali pa so v ta namen dali sredstva in so zanje romali drugi,²³ seveda za plačilo. Razmerje se je tako v prvi kakor tudi v drugi polovici 15. stoletja odločno nagibalo v korist druge oblike romanja. Med vsemi znanimi primeri romanj jih odpade na romanja posameznikov samih le kakih 9 %, a od tega večinoma le pri romanju v Rim, Kompostelo in Jeruzalem, z veliko tendenco padanja proti koncu 15. stoletja (v prvi polovici je raz-

merje okoli 35 % : 55 %, a v drugi polovici 5,5 % : 94,5 % v korist druge oblike romanja), kar je bilo povsem v skladu s splošnimi, že omenjenimi spremembami verskega mišljenja znotraj katoliške cerkve.

Vzroki za romanje, vezani na versko čustvovanje, so bili v tem obdobju predvsem naslednji: Največkrat omenjen vzrok za romanje je bila težnja posameznika za blagor njegove duše, za duše njegovih najbližjih sorodnikov, staršev, zakoncev, otrok, sester ali tudi drugih ljudi.²⁴ To pa je pomenilo predvsem to, da bi se duša rešila pogubljenja oziroma vic, ki so v poznosrednjeveški katoliški verski miselnosti postale kot kraj »očiščenja« (purgatorium) grešne duše pred večnim življenjem splošna spodbuda mističnemu čustvovanju. Posebej se omenja kot vzrok romanja, vendar praviloma v zvezi z blagrom duše, tudi težnja po odpuščanju grehov.²⁵ Kot tretji vzrok pa se za romanje pojavlja zaobljuba, narejena iz kakršnegakoli motiva (za rešitev iz smrtne nevarnosti, za ozdravljeno bolezen, za srečno vrnitev itd.).²⁶ Daleč največje število romanj je bilo v Piranu v tem obdobju pogojeno iz prvega vzroka, zavoljo česar je tudi razumljivo, da so vesti o njih le v testamentih.

Med romarji oziroma tistimi, ki so romanje za blagor svoje duše ali za svoje sorodnike o oporoki določili, to je, ukazali, da pošljejo po njegovi smrti na romanje drugo osebo, so bile vse družbene plasti v Piranu. Med njimi so bili člani patricijskih, plemiških rodbin, ki so bile vrhnji družbeni razred in nosilke mestne samouprave.²⁷ Taki so bili npr. Petrogna²⁸ in »ser Facius quondam ser Odorlici de Appolonio de Pirano«.²⁹

Dalje pripadniki bogatega meščanstva in lastniki večje zemljiške posesti, kot npr. Johannes quondam ser Savarinj de Savarino, ki je ukazal v oporoki kar osem romanj v Assisi.³⁰ Kar številni so bili obrtniki raznih zvrsti: krojači, krznarji, mlinarji, brivci, gostilničarji.³¹ Prav tako pa se kot romarji oziroma kot nosilci romanja pojavljajo koloni in kmetje, ki so živeli na piranskem ozemlju, in tudi najnižji sloji mestnega prebivalstva, služabniki, hlapci.³²

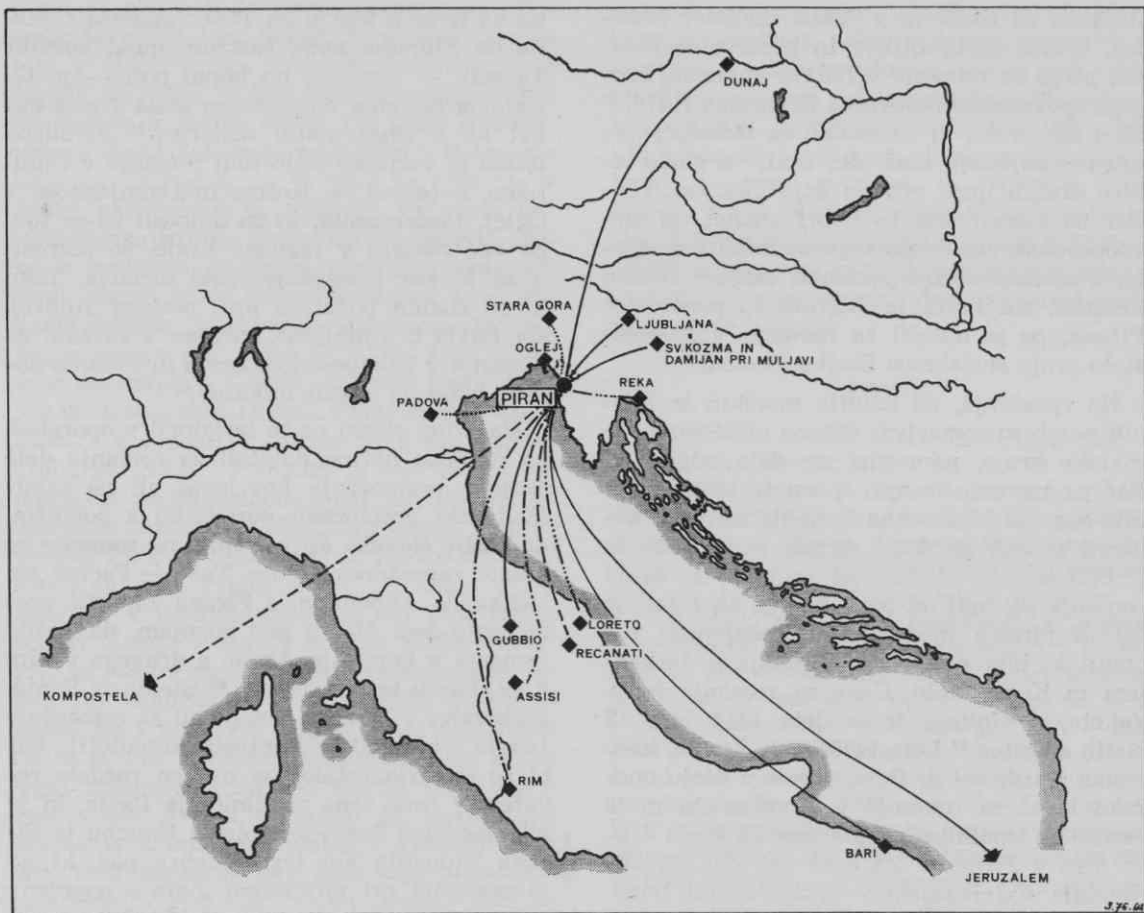
Romarji in testatorji, ki so romanja kot legat določali v oporokah, niso pripadali samo romanskemu etičnemu elementu v Piranu. Med njimi so bili tudi številni Slovani iz slovenskih in hrvatskih dežel ter iz Bosne, ki so se sèm doselili in bili meščani ter prebivalci Pirana ali pa so živeli na njegovem okolnem ozemlju. Iz slovenskih dežel se tako omenja jo ljudje iz Murske Sobote (?),³³ iz Gornjega gradu (Gorina grad), Celja, Laškega (Las-

co), Metlike, Novega mesta, Ljubljane, Sve-tega Križa, Socerba in Trsta. O njih govore podatki o ljudeh z vzdevki Krašovec (Crasa-uec), Kragl (Cragli) in imeni Štefek (Sfeti-co). Iz hrvatskih dežel pa so se tako vklju-čevali v romanje iz Pirana v zgoraj naštete kraje ljudje iz Dubrovnika, Splita, Šibenika, Zadra, Paga, Raba, Senja, Krka, Modruša, Blagaja, Krbave, Zrinja, Krastovice, Topus-kega, Ostrožca, Požege, Koprivnice, Virovi-tice, Krapine in Zagreba. Iz Bosne pa so bili Peter sin Dragoše iz Sane,³⁴ Ivan, sin Štefana iz Bosne,³⁵ Jurij, sin Radina.³⁶ Viri omenjajo še druge Slovane brez oznake kraja, od ko-der so se doselili v Piran in se povsme vklju-čili v njegovo življenje.³⁷ Sèm je verjetno šteti tudi krojaškega mojstra Andreja, sina Martina Vngarija,³⁸ ki je leta 1390 nameraval na romanje v Rim in je zato tedaj napravil oporoko.

Osebo so se napotili v Rim Martin, sin Pavla iz Zadra, Nikolaj iz Zrinja, mojster Martin, sin Lovrenca iz Laškega (vsij po 1439), Peter Fortuna iz Zagreba (1458), Mi-hael, sin Martina iz Celja (1464), Gregor, sin Ivana iz Zrinja (1467), Kozma, sin Tomaža iz Senja (1468); v Loreto Milica, žena Šte-fana, sina Martina iz Blagaja (1463); v Kom-postelo pa Ivan, sin Štefana iz Bosne (1414), krznarski mojster Matej, sin Pavla iz Šibenika (1434) in Filip, sin Mateja iz Socerba (1444), a v Jeruzalem je šel krojaški mojster Peter, sin Andreja iz Virovitice (de Ueriti-za).³⁹ Sicer pa so vsi drugi meščani in prebi-valci slovanskega izvora v Piranu v oporokah določali romanja in dajali sredstva zanje, ka-kor je bilo v tem času v mestu na splošno v veljavi.

V večini primerov so na ta način ljudje v Piranu pošiljali na romanje le po enega člo-veka, ki naj bi šel v en romarski kraj. Toda bila so v oporokah tudi določila, ko je moral najeti romar iti na isti poti v dva in celo več romarskih krajev ali obiskati po več cerkva.⁴⁰ Prav tako pa niso bili redki primeri, ko je testator zapovedal poslati po dva,⁴¹ tri⁴² in več najetih romarjev v isti ali v raz-lične romarske kraje oziroma cerkve. Tako je leta 1456 Ivan, sin Savarina de Savarino zapustil vse svoje premoženje ženi Sini pod pogojem, da pošlje zanj in za njegovega sina, za starše in prednike ter za vse, ki jim je ostal dolžan, osem romarjev v Assisi.⁴³

Rok, kdaj je bilo treba tako določeno ro-manje opraviti, so v oporokah posebej do-ločili. Le redko se je to zgodilo v istem le-tu, kakor je to določil Almerik Barbolei, me-ščan in prebivalec Umaga, ki pa je testament napravil v Piranu, kjer je bival, za romanje

v Rim in Assisi.⁴⁴ Prav tako ni bil pogost rok enega leta; le v nekaj primerih so testatorji leta 1499 določili romanje v Rim in Assisi v času jubilejnega leta 1500. Tako je Lenart iz Ljubljane, ki je bil služabnik pri Frančiški de Adalpero, določil romanje v Rim za to leto.⁴⁵ Praviloma so romanje po določilu opravili šele po smrti testatorja. To se je zgodilo ali neposredno po njegovi smrti⁴⁶ ali v nekaj letih po smrti⁴⁷, lahko pa tudi šele po šestih in celo po osmih letih, kakor je določil Pavel, sin Valentina iz Senja, prebivalec Pirana, za romanje v Rim.⁴⁸ Včasih so obisk božjepotne cerkve podrobneje opredelili, to velja zlasti za romanja k Marijinim cerkvam v času proščenja v mesecu avgustu.⁴⁹ Le enkrat samkrat imamo tako določen čas za romanje v Rim, ki naj se opravi v času kvater.⁵⁰

Osebe, ki so za testatorjev dušni blagor romale, so le-ti sami postavljali v oporokah ali pa so to po njihovi smrti storili posebni, v oporoki imenovani komisarji, izpolnjevalci pokojnikove poslednje želje. Komisarjem so včasih tudi zapuščali del premoženja, zato

pa naj bi poslali človeka na romanje. Tako je Magdalena, žena Gregorja iz Senja, prebivalca Pirana, zapustila komisarju Ivanu de Dardi hišo v četrti Misani s pogojem, da plača vse legatne in pošlje romarja v Rim.⁵¹ Ali pa so v oporoki dali komisarjem del premičnin za prodajo, iz izkupička pa so bili dolžni poslati romarja za dušo umrlega. Ivan iz Modruša, ki je ležal bolan v piranskem špitalu, je dal komisarjem v prodajo tri krave in vola, z izkupičkom pa naj bi plačali najetega romarja zanj in za maše, ki bi se brale v Rimu.⁵² Tako za romanje izbrane, najete osebe so verjetno imele vse zaupanje testatorja oziroma komisarjev in so pripadale najrazličnejšim poklicem; bile so iz vrst najbližjih sorodnikov, znancev, v enem primeru je bila to tudi ženska. Večkrat se omenjajo kot taki romarji duhovniki in redovniki. Tako je Jakob, sin Frančiška iz Zagreba in hlapec pri Antoniju Guarneriju iz Pirana leta 1466 določil za romanje v Rim duhovnika Mavra; Elizabeta, hči mojstra Karota Vitalisa pa je leta 1490 izbrala enega meniha iz samostana sv. Bernardina za romanje v Rim in

drugega za romanje v Assisi; mojster Nikolaj, krojač iz Ljubljane in prebivalec Pirana, pa je za romanje v Loreto imenoval svojega spovednika redovnika Frančiška (1476).⁵³ Med sorodniki, ki so romali za testatorje, so bili res najbližji, mož, sin, brat,⁵⁴ a glede izbire drugih ljudi viri ne dajo motivov, vendar so morali biti to dobri znanci, ki jim v oporokah zapuščajo nepremičnine kot legat, a so zato dolžni poromati zanje.⁵⁵ Štefan Frasca, sin Petra iz Zagreba in prebivalec Pirana, pa je določil za romanje v Kompostelo svojo služabnico Stojko (Stoica).⁵⁶

Na vprašanja, po katerih morskih in kopnih poteh so romarji iz Pirana obiskovali romarske kraje, nam viri ne dajo odgovora. Pač pa moremo iz njih spoznati, kolikšna je bila cena za posamezna romanja oziroma kolikšni so bili približni stroški zanje. Vse to je bilo seveda odvisno od razdalje do kraja romanja pa tudi od tega, kdo je na romanje šel. Najdražja med zgoraj omenjenimi romanji so bila nedvomno romanja v Jeruzalem in Kompostelo. Cena za romanje k sv. Jakobu v Galiciji je že leta 1413 bila 12 zlatih dukatov.⁵⁷ Leta 1476 pa je Štefan, imenovan Dardi vel di Pola, vnesel v svojo oporoko legat za romanje v Kompostelo in je ukazal za izpolnitev legata prodati svojo drugo hišo v Piranu.⁵⁸ Za ceno oziroma stroške romanja v Jeruzalem v doslej znanih virih nismo našli podatkov, vendar z gotovostjo lahko trdimo, da so bili še precej višji kakor za Kompostelo. Romanje v Rim je stalo 30 in 50 liber malih denarjev oziroma med 5 in 7 zlatih dukatov. Jakob, sin Frančiška iz Zagreba, je dal duhovniku Mavru za romanje v Rim 50 liber denarjev že leta 1466, a skoraj trideset let pozneje je Tomaž, sin Jambreka iz Zagreba, plačal za romanje v Rim le 30 liber denarjev.⁵⁹ Že leta 1424 pa je kolon (laborator) Peter, sin Draguše iz doline Sane, dal za romanje sveto mesto 7 zlatih dukatov, a skoraj petdeset let pozneje Peter iz Zagreba le 5 zlatih dukatov.⁶⁰ Nobe-nih podatkov nimamo, niti ne posrednih, za sklepanje, koliko so bili stroški oziroma cene za romanje v Bari in Dunaj. Mogli bi le zelo približno reči, da so se morda gibali med 5 in 8 zlatimi dukati. Za romanje iz Pirana v Assisi je bilo treba plačati 4 zlate dukate, a tudi 5 zlatih dukatov, kakor za romanje v Rim.⁶¹ Verjetno je približno toliko bila tudi cena za romanje v Gubbio. Za romanje v Loreto je bilo treba plačati 2 zlata dukata in enako vsoto tudi za pot v bližnji Recanati.⁶² Približno enako visoko so bili stroški in cena za obisk Padove in Stare gore pri Čedadu v Furlaniji. Romanje iz Pira-

na na Reko k Mariji na Trsat (ecclesia s. Marie de Flumine apud castrum quod vocatur Tarzat) — verjetno po kopni poti — je testatorja oziroma obiskovalca stala 1 zlat dukat ali 5 liber malih denarjev.⁶³ Približno toliko je verjetno stalo tudi romanje v Ljubljano, k cerkvi sv. Kozme in Damijana in v Oglej. Posamezniki, ki so določali za-se tudi po več romanj v različne kraje, so potrošili za to kar precejšnje vsote denarja. Tako je po znanih podatkih npr. mojster Andrej, sin Pavla iz Ljubljane, meščan v Piranu, za romanje v Kompostelo, Loreto in Padovo določil okoli 17 zlatih dukatov.⁶⁴

Na drugi strani pa so testatorji v oporokah na različne načine določali za romanje dele svojega premoženja kot legat ali pa zapuščali celo premoženje sorodniku s pogojem, da pošlje človeka ali več ljudi na romanje za blagor zapustnikove duše. Tako je Facius, sin Urlika de Appolonio iz Pirana zapustil premoženje ženi Mariji pod pogojem, da pošlje romarja v Loreto in Assisi, a drugega v Rim k sv. Pavlu ter sv. Janezu.⁶⁵ Štefan iz Senja, prebivalec v Piranu, je zapustil za romanje v Loreto vinograd v kontrati Rescuto(?), kar bi še denarja ostalo, pa naj ga razdele revežem.⁶⁶ Ana, žena gostilničarja Pavla, ki je bila morda z Reke, je mojstru Erazmu iz Pirana zapustila kot legat srebrn pas, ki ga je zastavila pri piranskem Judu s pogojem, da bo poromal zanjo v Loreto in dal za maše pri sv. Juriju v Piranu.⁶⁷ Leta 1490 je Gašpar Slovan, prebivalec v Piranu, v oporoki ukazal prodati svoj vinograd v Sečoljah, z izkupičkom so bili komisarji dolžni poravnati njegove dolgove; z denarjem, ki bi še ostal, pa naj pošljejo romarja v Rim, da se bo tako izpolnila njegova zaobljuba.⁶⁸ Podobno je Jurij, imenovan Krbovac, meščan in prebivalec v Piranu, zapustil Urbanu iz Zrinja vinograd v kontrati Pacugi, zato pa je dolžan iti v enem romanju v Rim, Assisi in Recanati.⁶⁹

V zvezi s tako organiziranimi romarji ali pa tudi brez njih, torej povsem samostojno, so testatorji v oporokah dajali božjepotnim zgoraj omenjenim cerkvam razna darila v denarju ali v raznih predmetih (olju, vosku, svečah) ali pa so v njih dajali za maše. Tako so posamezniki namesto romanja, toda z istim ciljem, v oporoki določili tisti cerkvi denarno darilo, običajno v višini cene romanja. Leta 1476 je Peter iz Zagreba poleg romanja v Rim zapovedal v oporoki, naj se dasta tudi cerkvi v Loreto 2 zlata dukata.⁷⁰ Enako je storil devet let pozneje tudi mornar Martin, sin Jerneje iz Senja.⁷¹ To so verjetno opravili komisarji testamenta, kakor vi-

dimo iz primera Jurija iz Grožnjana.⁷² Pogostejša volila tem božjepotnim cerkvam so bila v obliki voska in sveč. Katarina, žena Marka de Preto, je leta 1440 zapustila cerkvi na Trsatu v obliki volila 120 liber neobdelanega voska kot svojo zaobljubo.⁷³ Peter, sin Henrika Petrogno, pa je tako za romanje v Assisi kakor tudi za romanje v Loreto določil tamkajšnjima cerkvama sv. Marije voska v velikosti in obliki človeške postave.⁷⁴ Tudi romar, ki je šel za Katarino, ženo Mihaela Štefeka, k cerkvi sv. Kozme in Damijana, je nosil v dar vosek.⁷⁵ Že leta 1397 je romar, namenjen v Gubbio za Petra Bona Vitalisa iz Pirana, moral kupiti veliko svečo (doplegium) v vrednosti 32 solidov in jo darovati na grobu svetnika.⁷⁶ Podobno je bilo tudi z romarji, ki so jih določili Jurij, sin Radina de Isuerbase, Martin iz Metlike, meščan in prebivalec Pirana, in Lovrenc de Castro Bruna.⁷⁷ Katarina, žena Ivana iz Buj, meščana v Piranu, je v oporoki določila, naj mož pošlje cerkvi Marije v Loretu 6 liber malih denarjev, za katere naj se kupijo velike sveče. Izpolnitev določila si je zagotovila še na ta način, da v primeru, če mož Ivan tega volila ne bi izvršil, poskrbe (komisarji?), da se bo legat izpolnil po njegovi smrti.⁷⁸ Edini primer volila v olju je vezan na Rožo, ženo Mavra iz Zrinja, prebivalca v Piranu, ki je leta 1488 zapustila dve libri olja bratovščini apostolov Petra in Pavla v Rimu.⁷⁹ Tudi za naročilo maš imamo le nekaj podatkov: v cerkvi sv. Marije v Recanatiju je dal za štiri maše Gregor iz Zagreba (sin Martina) leta 1481, Antonovi cerkvi v Padovi pa je moral dati romar Andreja, sina Pavla iz Ljubljane, za tri maše.⁸⁰

Kot posebnost naj navedemo, da so v posameznih primerih tisti, ki so v oporokah določali romanja za blagor svoje duše, zahtevali, naj gredo romarji na božjo pot bosonogi. Tako je Marko, sin Štefana iz Ancone, ki je napravil testament v Piranu, po zaobljubi zahteval, naj gre zanj nekdo bosonog do cerkve sv. Marije v Macerati.⁸¹ Že omenjena Katarina, žena Mihaela Štefeka (Sfetic), pa je določila, da roma nekdo po njeni zaobljubi peš k cerkvi sv. Kozme in Damijana.⁸²

Ob koncu prikaza romanja v Piranu v 15. stoletju, tega drobca iz vsakdanjega življenja mesta, naj poudarimo naslednje. Romanje iz Pirana je zajelo precejšen del ozemlja severno od sredozemskega prostora in je seglo tudi globoko v zaledje do Dunaja. Tudi v tem se v precej jasni luči kažejo gospodarske povezave z zaledjem. Z njimi je razložljiva velika vloga slovenskega elementa v mestu, ki

gospodarsko-prometno ni nič manj živelo s kopnim zaledjem kakor s svojim obmorskim in prekomorskim prostorom. Odtod tudi velik delež slovenskega dela mestnega prebivalstva pri romanju. In končno, romanje, zlasti v obliki plačanih romarjev, ki so povsem prevladali v drugi polovici 15. stoletja, nam kažejo, da so piranski meščani in prebivalci sledili utripom duhovnega življenja v Evropi, novim mišljenjem znotraj krščanske nauka, pa tudi, da so sprejemali drobce ponavljajoče se profane kulture.

OPOMBE

1. Prim. J. Le Goff, Das Hochmittelalter, v Fischer Weltgeschichte Bd. 11, str. 58 sl. — 2. Prim. R. Romano — A. Tenenti, Die Grundlegung der modernen Welt, prav tam, Bd. 12, str. 80 in dalje. — 3. J. Stabej, Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje, Razprave SAZU VI, Ljubljana 1965, str. 141—213 in tam navedena literatura. — 4. Vini zanjo so številni testamenti, ki sestavljajo posebno serijo v Mestnem arhivu v Piranu (citiram jo z oznako TA). — 5. Najstarejši podatek imam iz leta 1346, čeprav sodim, da so iz Pirana romali v Rim že mnogo prej (TA — 1346 febr. 20, glej še 1396 avg. 9 in 1390 febr. 24). — 6. Od leta 1443 dalje (prvi podatek, ki z njim razpolagam TA — 1443 avg. 7). — 7. Od leta 1454 dalje (prvi podatek, ki z njim razpolagam TA — 1454 sept. 18). — 8. Od leta 1405 dalje (TA — 1405 april 29). — 9. Najstarejši, meni znan podatek iz leta 1349 (TA 1394 marec 24). — 10. Kot kraj romanja se javlja šele v drugi polovici 15. stoletja (TA — 1461 jun. 9). — 11. Od zadnje četrtine 15. stoletja dalje (TA — 1486 jan. 9, 1488 nov. 6, 1484 okt. 13). — 12. TA — 1433 okt. 28. 1467 marec 31, 1470 febr. 8. S slovenskega ozemlja so sem radi romali Tolminci; glej B. Grafenauer, Upori, str. 41. — 13. TA — 1427 maj 26 in 1458 jan. 22. — 13a. TA — 1433 okt. 28 («... ad visitandum ecclesiam sancti Nicolai de Bari...»). — 14. TA — 1397 maj 31 («... ad visitandum corpus beati Thebaldi in Gubbio...»). — 15. TA — 1470 febr. 8 («... ad visitandum ecclesiam sancti Bernardini in Agle...»). — 16. TA — 1481 april 24 («... visitandum ecclesiam sancti Leonardi in Lubiana...») Ne gre za cerkev, temveč za kapelo sv. Lenarta, ki se leta 1429 omenja v cerkvi sv. Martina avguštinskega samostana (na mestu sedanjega frančiškanskega samostana in cerkve). Porušili so ju zaradi turške nevarnosti v zadnjem desetletju 15. stoletja (glej AS — listine — 1429 jan. 5, M. Kos, Srednjeveška Ljubljana. Topografski opis mesta in okolice, Ljubljana, str. 46 sl.). — 17. Cerkev sv. Kozme in Damijana («... ad visitandum ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani...») je treba locirati na slovenska tla, ker je v to cerkev poslala romarja po svoji zaobljubi Katarina, žena Mihaela Štefeka (Sfetic). Prav to pa kaže, da je cerkev iskati na stari poti za trgovino z živino iz ogrskih in hrvatskih dežel ob Krki proti Italiji; to bo cerkev Kozme in Damijana blizu Krke. — 18.

TA — 1470 okt. 24 («... ad sanctum Antonium de Viena...»). — 19. Prim. 1454 sept. 18 («... et sancti Johannis et aliarum ecclesiarum Rome...») in 1475 marec 25 («... ad visitandum basilicas de urbe Roma...»). — 20. J. Stabej, o. c., str. 156. — 21. Prav tam.. — 22. Formula je bila skoraj enaka: «... quia intendens visitare limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Rome (volens visitare...; intendens ire Roman...) ... testamentum in hoc modo facere procuravit (... testamentum sive scriptis in hunc modum facere procuravit). TA — 1390 febr. 24, 1439 febr. 23, marec 9 in 10, 1458 okt. 25. 1464 maj 3 in 1468 marec 27. — 23. Ustrezna formula v testamentih je bila stalna in se je glasila: »Item iussit mitti unum hominem (ali »unam personam«) ad visitandum limina ecclesie sancte Marie de Angelis in territorio Assisij pro anima sua.« TA — 1464 jan. 31. — 24. Na blagor duše testatorja se glasi ogromna večina podatkov; za zakonca glej TA — 1441 avg. 11, 1489 jul. 21, 1499 nov. 20 in 1418 jan. 26; za sinove TA — 1486 okt. 19, 1488 ? 31; za sestre TA — 1445 jul. 5, 1455 jul. 8, 1477 jul. 14; za starše TA — 1470 okt. 24; za druge bližnje ljudi TA — 1475 sept. 25. — 25. Formula se je glasila »... pro remissione suorum peccatorum« TA — 1494 april 2, 1494 okt. 13, 1499 nov. 25. — 26. Formula se je glasila ali »... et satisfacione votorum suorum« ali »pro vna eius voto« ali »pro voto suo« ali »ex voto« in podobno. TA — 1462 dec. 1, 1486 avg. 8, 1487 jan. 14. 1491 jan. 23, 1494 okt. 13, 1495 jul. 11, 1499 nov. 20. — 27. M. Pahor, Socialni boji v občini Piran, Ljubljana 1972, str. 27 sl. — 82. TA — 1475 sept. 25. — 29. TA — 1454 sept. 18. — 30. — testament z letnico 1456. — 31. Prim. TA — 1476 avg. jul 4, 1474 avg. 17, 1434 avg. 27, 1477 jul. 14, 1481 april 24, 1495 jul. 11. — 32. Prim. TA — 1444 sept. 23, 1461 jun. 9, 1468 april 14, 1494 jul. 22, 1499 nov. 20. — 33. TA 1458 febr. 23 (Philippus quondam Gregorij de Sobotta), 1482 maj 3 (Joannes filius quondam Joannis Sobotta de Pirano), — 34. TA — 1424 jun. 24 (Petrus quondam Dragosse de Sana). — 35. Juanus quondam Stephani de Bosigna famulus fratrum dicti conventi sancti Francisci — TA — 1414 marec 30. — 36. TA — 1405 april 29 (Juris quondam Radine de Isuerbase laborator in Pirano). — 37. Prim. TA — 1463 febr. 6, 1467 marec 31, 1471 maj 8, 1483 sept. 26, 1491 jan. 23. — 38. TA — 1390 febr. 24. — 39. TA — 1458 jan. 22. — 40. Prim. TA — 1455 jul. 8: »unum solum hominem ad visitandum ecclesiam sancte Marie de Angelis de Assisio et ad visitandum limina sanctorum Petri et Pauli de Roma«. — 41. Prim. TA — 1465 sept. 10: »Item iussit mitti duarum personas ad indulgentiam sancte Marie de Angelis in territorio Assisij de mense augusti pro anima sua.« — 42. TA — 1437 nov. 9, 1486 jan. 9: »Magister Andreas cerdo quondam Pauli de Lubiana civis et habi-

tator Pirani... Item iussit mitti unum hominem ad visitandum ecclesiam sancti Jacobi in Galizia pro anima sua... unum alium hominem ad visitandum ecclesiam sancte Marie de Loreto pro anima sua... unam aliam personam ad visitandum ecclesiam sancti Antonij de Padua in qua ecclesia iussit celebrari missas tres pro anima sua.« — 43. TA — 1456 ? ? : »Item cum conditione quod dicta dona Sina teneatur mittere ad indulgentiam sancte Marie de Angelis de territorio Assisij octo personas, unam pro anima sua, secundam pro anima Sauarini filij sui, tertiam et quartam pro animarum suorum parentum, alias duas pro animarum suorum avorum, duas alias pro animarum omnium illorum a quibus aliquid bonorum habuit et possedit. In quibus iussit expendi pro eorum labore ducatos 32.« — 44. TA — 1500 maj 6 (presente anno). — 45. TA — 1499 dec. 4, glej še 1499 jan. 25, 1494 jul. 22 (in Romam anno futuro). — 46. TA — 1487 jan 1 (quod post mortem suam mittatur), 1471 maj 8 (port eius obitum) — 47. TA — 1472 nov. 6 (in termino trium annorum). — 48. TA 1489 jul. 21 (šest let), 1437 dec. 26 (infra terminum octo annorum). — 49. Prim. TA — 1454 sept 18, 1469 april 11, 1475 sept. 25 1480 jun. 26 in okt. 11, 1483 april 4 in sep. 26 itd. — 50. TA — 1494 jul. 22. — 51. TA — 1441 avg. 13. — 52. TA — 1491 maj 1. — 53. TA — 1476 jul. 4. — 54. TA — 1484 febr. 23, 1494 jul. 27, 1496 maj 4. — 55. Prim. TA — 1491 febr. 8. — 56. TA — 1413 avg. 9. — 57. TA — 1413 avg. 9: »Item dixit dedisse dicte Stoice (eius famule) ducatos duodecim auri cum quibus teneatur visitare ecclesiam sancti Jacobi de Galitia pro anima sua.« — 58. TA — 1476 maj 15. — 59. TA — 1466 nov. 1, 1494 jul. 22. — 60. TA — 1476 jul. 22, 1424 jun. 24. — 61. TA — 1456 ??, 1476 jul. 14, 1488 ? 31. 62. TA — 1468 april 14, 1476 jul. 22, 1481 febr. 7, 1483 april 19 in avg. 4. — 63. TA — 1474 avg. 17, 1490 maj 4. — 64. TA — 1486 jan. 9. — 65. TA — 1454 sept. 18. — 66. TA — 1464 avg. 5. — 67. TA — 1474 avg. 17 («... unum eius cingulum de argento quem habet apud iudeum Pirani...»). — 68. TA — 1490 avg. 4. — 69. TA — 1494 marec 15 («... ire Roman et Assisium pro anima ipsius testatoris ac Rachanetum uno itinere...»). — 70. TA — 1476 jul. 22. — 71. TA — 1483 april 19. — 72. TA — 1483 avg. 4. — 73. TA — 1440 avg. 20. 74. TA — 1486 avg. 22. — 75. TA 1491 jan. 23. — 76. TA — 1397 maj 31. — 77. TA — 1405 april 29, 1490 jun. 1. — 78. TA — 1499 dec. 15. — 79. TA — 1488 ? 31. 80. TA — 1481 febr. 7, 1486 jan. 9. 81. TA 1486 avg. 8: »Item dimisit mitti unum virum pedibus nudis de Anchona usque ad sanctam Mariam de Macerato per exequendo uno eius voto.« — 82. TA — 1491 jan. 23: »Item iussit mitti unam personam discalciam ad visitandum ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani...« —